

շարդրեցեալ ի Մօսկէ գերիմաստ վարդապետէ
Սաղանկատացոյ, ի վաղնջոց ժամանակաց, ի փա-
ռըս Ամենամեծին Աստուծոյ:

Թ. 100.

Երկու կարմիր կնիք «Գիրքս սր. Էջմիածնի է»

Ե. 5¹⁰⁰.

Սոյն երեսի գեղեցիկ ոսկենկար խորանադար-
դը շրջապատող գիրն է՝ «Ես Յակորոս աշխ մեղ-
սախոց, եւ Հայրապետս մեծաց Հայոց ետու գրել
դայս յինձ յիշատակ. նաեւ գեղ Հոգւոյս ցաւոց,
թիւն. ՌՄԺ—1761. Երեմայ Ծղկոյ Մի կնիք էլ
խորանադարդի եռանկիւնու մէջ նոյն բովանդակու-
թեամբ:

Ե. 85¹⁰⁰.

«Ամեն. 1209: Պատարեցան գիրք առաջին
պատմութեան Աղուանից»:

Ե. 211¹⁰⁰.

«Յիշեցէք ի քս. զՂուենկիանոս Գպիրս, ո՞
բարի ընթերցողք»:

Ե. 243¹⁰⁰.

«Գրեցաւ յաւուրն Տեառն Յակորայ սրբա-
սուն կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց եւ սրբոյ Էջ-
միածնի, Հրամանաւ նորին եւ ձեռամբ Ղուենկիանոսի
անկատար Գպիր, յընկերան նոր տարւոյս ի ՌՄԺ.
թուին եւ ի մուտն յունվարի մետասան ժամու ա-
ւուրն 1210 երկուշաբթի»:

Երես 256.

Ներքեի կողմում «Ո բարի ընթերցողք յի-
շեսջիք ի Քրիստոս զգրիչս Ղուենկիանոս, Հանդերձ
կրկնակի ծնողիքս, եւ դուք ես զողորմութիւն
գաջիք ի նոյն բարերար Տեառնէն Հանդերձ ծնողիք
ձերովք ամեն»:

Ե. 259.

«Ո՛հ անբարի եւ տխրալի աւուրս դառնութեան,
եւ ցաւաբեր պահուս յորում կամք տխրասրտութեամբ
ի մեծի պահոյս Աստուածայայտնութեան ի ՌՄԺ.
թուոյն եւ ի յունվարի Գ-ին ի Զ. ժամու աւուրս,
Զի գերեւրջանիկ Հայրս մեր եւ սրբակեցաղ Հայրա-
պետն ամենայն Հայոց եւ ծայրագոյն քահանայապե-
տըս սուրբ Յակորոս կաթուղիկոս վասն մերոցս մե-
ղաց եւ առ ի պատժելոյ զմեզ Աստուծոյ. յանկար-
ծակի ի խտագոյն եւ ի սաստիկ ցաւոյ ըմբռնեցաւ
որ էր Նուղլա. որով կարի վշտացաւ եւ ի մահի՛ճս
անկաւ եւ յոյժ նեղացաւ մինչ զի զհամայն ծա-
ռայքս ՏՏՏ-իս մերոյ միջբրեկ եղեալ ի խորս տրտը-
մութեան ժամանեցաք, ապա զԱստուած կարդաց-
եալ զօգնութիւն եւ զբժշկութիւն ի նմանէ խնդրե-

ցաք. եւ վերստին զմեզ ուրախ արար եւ փայտեաց
զցաւն ի նմանէ. Սակս որոյ յօգնութիւնս պա-
ղատանօք Հայցիմ Հանդիպողացդ ամին խնդրեցէք
յԱստուծոյ զի տացէ ՏՏՏ-իս մերոյ զկատարեալ ա-
ռողջութիւնս ըստ Հոգւոյ եւ ըստ մարմնոյ, զկեանս
երկարս եւ խաղաղակեանս, ի պաշտապարհութիւն
սրբոյ Աթոռոյս Էջմիածնի եւ ի պարծանս խղճալի
Ազինս մերոյ, եւ դուք ընկալջիք ի Քրիստոսէ դա-
ռողջութիւն Հոգւոց եւ մարմնոց ձերոց ամեն,
Պաղատիմ եւ մի զինն զանց առնիցէք, այլ յիշեցէք
ի Քրիստոս զՂուենկիանոս սոսկ զպիրս, որ վասն
տրտմութեանս պահուս սրտագողութեամբ գրեցի ի
յիշատակ ապանենայցն»:

Ե. 263.

«1210 եւ ի յունվարի Գ-ին, Պատարեցաւ եւ
զտեղի էաւ երկրորդ Հատոր Պատմութեանս Աղ-
ուանից»:

Ե. 283.

«Որք վասն մեր՝ զթողութիւնս բանիւք Հայ-
ցեն նոքա զնոյնս ի Քրիստոսէ արդեամբք առցեն»:

Ե. 319.

«Ո բարի ընթերցողք յիշեցէք ի Քրիստոս
զՅակոր երջանիկ կաթուղիկոսն ամենայն Հայոց,
զստացողն զըրբոյս. նաեւ զմեղաւոր եւ անարժան զը-
րիչս ի ՌՄԺ թուին եւ Յունվարի ԺԷ-ին, Գ. Գ.»:

Ե. 328.

«Յաւարտ գրեցոյս երկրպաղցուք միոյ մեծին
Աստուծոյ, եւ զոհասցուք ըզ զըթութեանց նոյն
կարողին միայնոյ»:

Ե. 329.

«Զնեքոյ գրեցեալսդ՝ ի Կիրակոս վարդապետի
Պատմութեանէն առեալ եզաք աստ» Հայոց ՇԶԶ=
1137 թուականին Աղուանից Գաղիկ որ եւ անուա-
նեցաւ Գրիգորիոս, Տէր Ստեփաննոս, Տէր Յովհան-
նէս եւ Տէր Ներսէս կաթուղիկոսների մասին վեր-
ջինս ՈԶԳ = 1235 թուականին ձեռնագրեալ:

Երես 330.

«Փառատրութիւն Աստուծոյ եւ վերջաբանու-
թիւն Պատմութեան Աղուանից աշխարհին Զոր Շա-
րագրեալ է քաջ գիտնական եւ գերիմաստ վարդա-
պետն Մովսէս Կաղանկատեցի, Զոր Հրամանաւ Տեա-
ռն իմոյ Յակորայ մեծի վեհին, եւ Ղուենկիանոս
մեղսալի եւ պարտաւակոծ Գպիրս ի խթնացեալ եւ
յերկաթագիր օրինակէ պարզեալ գծագրեցի, ի
ՌՄԺ թուին, Յիշատակարանը՝ Փառք եւ Պատիւ Ամե-
նայնի Արարչին Աստուծոյ Հօր՝ որ տայ անխնայօրէն
զխնդրելիս բարեխնդիր խնդրողաց, Օրհնութիւն
եւ զօրութիւն Ամենափրկչին Աստուծոյ Միածնի

որդւոյ՝ որ շնորհէ առատաբէս զհայցելիս արժա-
նահայց հայցողաց։ Պահուածիւն և խոստովանու-
թիւն Համահման Հոգւոյն Աստուծոյ՝ որ բանայ
զդուռն օղորմութեան իւրոյ՝ և բաշխէ լիաբարար
զժողովիս պատկանածութեալ և աներկրայ բաղիտղաց։
Պաշտօն և երկրպագութիւն վերոյիշեալ սրբոց ան-
ձանցն համաստեղծողաց Երեց Համագոյի և Ազա-
րուռնի Աստուածութեան միոյ՝ որ առնէ զկամս եր-
կիւղածաց իւրոց՝ և կատարէ զխնդրուածս նոցա։
Որպէս և այժմ ետ զինգրելին՝ շնորհեաց զհայցել-
լին և բաշխեաց զժողովին հաւատով խնդրողի սի-
րով հայցողի և աներկրայութեամբ բաղիտղի Հո-
գեծնի՝ սիրամուտի և բարեխնամի հօրն իմոյ Տեառն
Յակոբայ Սրբազանի Հայրապետին (ամենայն Հայոց
և սրբոյ Էջմիածնի մեծի և Քրիստոսաիջի Աթոռոյս) և
հասոյց զնա փափագանաց սրտին իւրոյ՝ Արար զկա-
մըս և կատարեաց զտեւելումն նորա և մանաւանդ՝
արդիւնացոյց զիւր Աստուածեան անսուտ պատուէր։
Թէ որ խնդրէ առնուլ որ հայցէ գտանէ և որ բաղ-
խէ բացցի նմա։ Ասն զի ի բաղմաց ժամանակաց
հետէ ցանկայր և փափագէր՝ սակա առաւելագունի
գրասիրութեանն իւրոյ՝ զի ստացի զայս պատմա-
բանութիւն Աղուանաստանեայց (զոր արարեալ է
Մովսէս փարգապետն զխոնական և կաղանկատացի)
և ոչ կարէր ստանալ զի վասն սակաւութեան գրք-
քոյս այսորիկ՝ ոչ գտանիւր յամենայն ուրեք՝ բայց
և զի միշտ որոնէր և հետեւէր առ ի գտանել և ստա-
նալ զայս գիր բողմօք կարօտանօք։ Վասնորոյ եղիտ
զօրինակ մի ի վանքումն Յօհաննու՝ որ կայ մերձ
Պարրի գեղջ՝ որ գրեցեալ էր ի բաղմաց ամաց եր-
կաթագրով դժուարակարգալեալ և սխալագրողի
գրչաւ և մեծագրիւ ձեռով Յայսմանէ օրինակէ խրթ-
նացելոյ՝ հրամայեաց ինձ տկարամտի և անգիտի գրք-
չիս Առնկիանոսի Պարրի՝ ըստ հոգւոյ իւրումն որ-
դեկի նախատապատկանիս գրել զայս գիրք պիտանի և
ցանկալի ի յիշատակ բարի անձին իւրոյ՝ և ի վա-
յելումն համօրէն մանկանց սրբոյ Աթոռոյս Էջմի-
ածնի։ Եւ զի այսպէս սխալ՝ խրթին և մթին էր
օրինակն գրքոյս։ Վասնորոյ ևս անգէտս՝ ոչ կարէի
թարց նպատի պարզագրել և ի լոյս ածել։ Ուստի
բարեմիտ և գրասէր Հաւս իմ գտեղի իմն սահման-
եաց մերձակայ ինքեան՝ վասն երկուց պատճառաց։
Նախ զի ինքն ևս օժանդակ լիցի տկարութեանս իմոյ՝
երկրորդ՝ զի փութով աւարտիցեմ զսա Երրում
նատեալ գրէիս նորինն օժանդակութեամբ և մշտա-
վերահասութեամբ։ մինչև յաւարտումն սորին։ Եւ
էր թուականս մեր ՌՄԺ. յրեկորան ամսոյն Յուն-
վարի յորում սկսայ գրել զոր և գրեալ բաղմաւ
ջանիւ և մեծաւ աշխատակրութեամբ և մանաւանդ՝
ցրտանալով ի նոյնում թուականս և ի մարտի ամսոյ

Ժ—ումն զրաւցի յաջողութեամբն Աստուծոյ։ Արդ
զսա ետ գրել Հեղահոգի և խոնարհամիտ Զատկեն-
ցաղ և բարեմար Յոգնահանձար և զերիմաստ՝ սրբ-
բաղան և Արժանապատիւ Հայրապետս մեր տէր Յա-
կոր ի վայելումն անձին իւրոյ ի կեանս իւրում և յետ
առ Քրիստոս վերափոխելոյն ի կենաց աստի սրբա-
նեցելոյ Հոգւոյն իւրոյ յիշատակ բարի՝ նաև Հո-
գեւոր և մարմնաւոր ծնողաց իւրոց՝ և այլոց ամե-
նից արիւնակից մերձաւորաց իւրոց՝ առ մանկունս
ուսումնասէրս սրբոյ և միածնաիջի և լուսակերտի
Աթոռոյս Երրում մնացի անկողնապետի և անար-
տահանելի վասն անուան իւրոյ յիշատակ բարի՝
Վասնորոյ հայցեմ ի ձէնջ ո՞վ ուսումնասէր հարբ
իմ՝ և եղբարք վերապատուելիք՝ զի յոր-
ժամ հանդիպիցիք սմա և կամ քնթեռնու-
ցուք և կամ օրինակ արարեալ նորապէս զայլս գր-
րեցուցանիցէք յայն ժամ յօժար կամօք և բարի
մտօք խնդրեցէք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ զի
յայնմաւուր ահեղին յորում դատեսցէ զազգ մարդ-
կան զսրբազան և զեռաժեծար զբազմաշխատ և ըզ-
յոլով վշտակիր Հայրապետն մեր՝ զտէր Յակոր՝ իւ-
րում քաղցր տեսոյն յաջակողման դատուն և բանա-
կան ձայնին յարջայութեան հրաւիրման բարեացն
անկողական անանցն հանգստեան և փառացն անմախ-
ձան կենացն յաւիտեան՝ արժանացուցէ ինդ սուր-
բըս և ընդ սիրելիսն իւր քնակեցուցէ։ Ամէն։

Եւ ևս խնդրեմ ի ձէնջ՝ յիշել ի Քրիստոս
զթարմատար և զբազմամեղ՝ զգանապատկան և ըզ-
պատժապարտ և պարսաւտապատեհ ծառայոս նորին և
ձեր ամենեցուն զՊպիրս Ղուկիանոս զտաժանմամբ
գծօցս սորա և մանաւանդ զծաղիօցս սորին զԵրե-
միաս սարկաւագո զհարազատ պաշտօնեայս օոյն մե-
ծի Հայրապետիս նա և զկրկնակի ծնողան մեր։
Ընդ որս զհոգեւոր և զմարմնաւոր երախտունական
մեր զՀարս զեղբարս և զընկերս։ Ուստի յերեսս
անկեալ յոգնաթախիծ պաղատանօք աղաչեմք ըզ-
հանդիպօղջ զօգտեցօղջս զվայելօղջս և զհաջեցօղ-
ջս իսմանէ յիշել ի յարժանաւոր և ի սուրբ ա-
ղօթիս ձեր և խնդրել զթողութիւն և զնեւումն
վասն յանցանաց յիշելեացս յԱմենողորմ և ի բաղ-
մագութ յԱրարչէն մերմէ զի թերեւս ըստ մեղաց և
ըստ անօրէնութեանց մերոց ոչ հատուցանելով թող-
ցէ մեզ զյանցանս մեր և եկական ձայնին իւրում
արժանացուցէ որ և բարեխոսութեամբք սուրբ
Աստուածածնին և համօրէն սրբոցն իւրոց զձերն
շնորհեցէ ձեզ և արքայութեան իւրում ժառան-
գորգս արացէ հանգերձ ննջեցելովք ձերովք Ամէն։
Հայր մեր և ընդ Յիշատակարանիս վերջը վերոյիշ-
եալ կարմրագիր կնիք գրած։ Ս. գիրքս սուրբ Էջմի-
ածնի է։ Մոսկովայում Մ. Էմինի հրատարակած

օրինակը համաձայն է Ղուեկիանոսի օրինակի հետ, Ինչպիսի ուղղագրութեամբ սա արտագրել է նա էլ հրատարակել է:

№ 250

ԱՆՈՒՆ՝ Պատմութիւն Աղուանից: Նիւթ՝ Թղթեայ: ԿԱԶՄ Թղթեայ (տաղադրած եւ ձեռագիր գրքերի Թղթեա իրարից կազմած եւ ստուարաթղթի հաստութեամբ կազմ շինած): ԱՆՊԱՄԱՆՔ. քաւական լաւ պահուած: ԱՆԹԵՐԻ: ԴԱՏԱԿ 44 երեսի մեծ մասը, 141 երեսի մեծ մասը, 171 երեսը ամբողջ 475, 176 երեսների կէսը:

ՄԾԺՈՒԹԻՒՆ. 55 X 24 սմ: ԹՈՒՂԹՔ. 98: ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Միասին 20 X 50 սմ: ԳԻՐ: Նօտագիր խառն ուղղագիր: ՏՈՂՔ 40—56: ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ. Բոլորագիր սեւ Թանաքով, սկզբնատառք՝ Երկաթագրի ձեւով գրեր: ՄՏԱՅՈՂ, Եւ ԳՐԻՉ Յովնանէս արեւայ Գէորգեան Եանկաթունեանց Եանքիարքի: ՏԾՂԻ. Ս. Էմիանթին: ԺԱՄԱՆԱԿ 1829:

Տեղեկութիւնք և յիշատակագրութիւնք:

Պազմի տակի Թղթի առաջին երեսի վրայ ուսերէն գրած է՝

„Исторія происхожденія Агвановъ (жителей русскихъ Мусульманскихъ Провинцій.) Момсея Кагандава-ци. Списанная съ древней рукописи, хранящейся въ Эммиадзинской Библиотекѣ, Армянскомъ Архимандритомъ ониссоомъ Шахатунновымъ“

ԵՐԵՍ 1.

Պատմութիւն Աղուանից արարեալ Մովսիսի Կաղանկատուացւոյ ի նոյն ազգէ և յաշխարհէ սկիզբն առնէ ի Ծնեդոցն Յարեթի և հասուցանէ ցվախճան իններորդ դարուն շարակարգելով զպատմութիւն հայրենի աշխարհին, իշխանութեանն, քրիստոնէական լուսաւորութեանն, և յաջորդութեան հոգեւոր իշխանութեամբ, և զայլ պարագայս վերաբերեալս ազգի և աշխարհի իւրոյ:

Եյս մատեան բովանդակեալ յերիս հատորս գտանէր ի գրանոցի մեծի Աթոռոյս Կաթուղիկէ Էջմիածնի հնագոյն գրչութեամբ եղելոյ ի վաղ Ժամանակս ի մենաստանին Յովհաննա վանաց՝ որ մերձ ի Կարբի ի վերայ Քասաղ գետոյ յարեմոից նորա ի Ժամանակի անդ առաջնորդութեան այնր վանաց Համադասպայ. որ ունէր յիշատակարան ի սկիզբն պատմութիւն յայս օրինակ, «Եյս պատմութիւնն իմաստասիրական ոչ գոյով ի սուրբ մենաստանիս ի վանս Յովհաննու եւ տէր Համադասպս բազում փափագանաք ի խնդիր էի՝ զի յետ իմ մնացէ ինձ ընծայ ընդ մեծամեծս ի սուրբս այս սիովն կաթուղիկէի: Արդ աղաւթմ զձեզ մանկունք սուրբ առագաստի հայցել ի Քրիստոսէ ղթողութիւն յանցանաց մերոց և ինձ եղկելի գրէիս»:

Սոյն վերոյիշատակեալ Համադասպ եկաց առաջնորդ սոյն վանաց յամի Տեառն 1279, և էր ի

Տոհմէ Մամիկոնեանց այր ահարկու և փառացի ըստ ուսուցանելոյ արձանագրութեան այսր վանաց՝ որ ի Զաքարիա սարկաւագէ միարանէ նոյն վանացն Յովհաննու:

Արդ նոյն առաջի գաղափարի պատմութեանց գոյով կարի մեծագիր և գթուարընթերց օրինակեցի եւ ինքնին զայն ի սոյն յայս ի պարապումն ինձ ի հարկաւոր դէպս. և յաւելի եւ ի վախճանին ըզցանի մտացն բովանդակ ըստ այրուրենական կարգի, Յամի Տեառն 1829, ի սուրբ Էջմիածին.—Յովհաննէս արեւայ Գէորգեան Հաշխաթունեանց Հաչրիարցի:

Եյս օրինակը միանգամայն համաձայն է Փարիզի հրատարակութեան հետ, այնպէս որ թերեւս Կ. Վ. Հաշնադարեանցը այս օրինակից լինի ընդօրինակած: Զեռագրի վերջում կայ յատուկ անուանց ցանկ:

Ինչպէս նկատեցինք Մովսիսի Կաղանկատուացւոյ Աղուանից Պատմութեան երկու տպագրութիւններն էլ առաջին խմբի պատկանող ձեռագրերից են եղել, Եյնպէս որ 1289 թուականի Մայր օրինակից որքան յայտնի է առաջին անգամ ընդօրինակել է Ղուեկիանոս Դպիրը Յակոբ Համախեցի կաթուղիկոսի հրամանով 1761 թուին, իսկ նրանից յետոյ Հայր Հաշխաթունեանը 1829 թուականին: Սգրա երկունս էլ առանձին առանձին ընդօրինակել են 1289 թուականի ամենահին օրինակից:

Տպագրութիւններից Փարիզեանը հրատարակուած է երջանկայիշատակ Կ. Վ. Հաշնադարեանցի աշխատասիրութեամբ: Որ է այսպէս՝ Թ. 1^ա. «Հայր Հայ պատմագրաց, Մովսէս Կաղանկատուացի Պատմիչ Աղվանից, Հատոր Ա. 1860 Փարիզ ՌՅԹ. Թ. 2^ա. «Պատմութիւն Աղուանից արարեալ Մովսիսի Կաղանկատուացւոյ ի լոյս ընծայեաց՝ հանդերձ ծանօթութեամբք. Կ. Վ. Հաշնադարեան՝ միարան սրբոյ Էջմիածնի և անգամ Խորհրդարանի Լազարեանց ձեմարանին որ ի Մոսկվայ, Ի գործատան Կ. Վ. Հաշնադարեան: Հարուստ ծանօթութեամբ 1—86 երես: Ծանօթութեան 85 երեսում՝ «Տպագրութիւն մատենիս եղև չորից օրինակաց համեմա-

1. Զաքարիայ սարկաւագի պատմագրութիւն 1870 ի վաղաքալատ. հատոր III երես 50. Ժ. Թուին ԶԻԸ=1279. եղեւ Հայր Համադասպ: Եյս Համադասպ բազում արդիւնս արար, եւ բազմացոյց զգրեանս աստուածային, որ եւ բազումք կան դեռ եւս: Սա էր յաւուրս որդոց իշխանին Քրդոյ, եւ վարէր զառաջնորդութիւնն մարմնատու իշխանութեամբ. եւ էր ինքն յազգէ Մամիկոնէից, այր փառահեղ եւ ահարկու տեսողացն: Զայս ուսաց ի բազում գրոց յիշատակարանաց եւ յարձանաց ի բազում տեղիս: Ժան. յողուածագրի. Ժ. Տամներորդ առաջնորդ վանացն Յովհաննու:

սուրբ Երանայի զոհողութեան զոհողութեամբ
զաղարկարեալ էի ես ինձէն ի սուրբ Եղիշիմի
մօտ ունելով միշտ զտապաքրութիւն այնորիկ ի պա-
տեհ ժամու Զերկորոզն, նոյնպէս օրինակեալ ի
սուրբ Եղիշիմի, ընծայեաց ինձ ազգասիրարար Մե-
ծապատիւ գիտնական Մկրտիչ աղայն Մուշեան,
բարեկամն իմ: զերրորդն զրեալ ի Գալիէժ յայլ իմն
ձեռագրոյ ետ ինձ համեմատութեան աղագաւ ար-
գոյ բարեկամն իմ Գրիգոր Եփէնտին Մարկոսեան,
և զերրորդն զաղարկարեալ ի Կոստանդնուպոլսի, ետ
ինձ պատուարժան Գալուստ աղայն տէր Պօղոսեան:
Որոց ամենեցուն յիշատակն օրհնութեամբ և գո-
վութեամբ եղիցի ի ժողովս զբարեաց: Զսրտառուջ
ողնն Դաւթակայ քերթողի արարեալ ի մահն Զի-
ւանշիրի, պակասեալ ըստ կիսոյն յերկրորդ և ի չոր-
րորդ օրինակս մեր, անթերի ունէին առաջին և երրորդ
օրինակքն: Երդ յետ մանրակրկիտ համեմատութեան
օրինակաց մերոց, եւ կարգելոյ յառաջարան և ծա-
նօթութիւնս կարեւոր ի բացատրութիւն և յուղղու-
թիւն վրիպակաց ընծայեմ ահա ի լոյս զհնգակաւոր
և հաղուագիւտ մատեանս զայս ի 1200 ամաց հե-
տէ, թողեալ ի խաւարի: ի փառս ամենօրհնեալ
սրբոյ կուսին և յօգուտ ուսումնասէր հայ մանկրու-
ւոյն ոչ այլ ինչ խնդրելով ձգանցս փոխարէն, բայց
եթէ զման աղօթից արժանաւորաց ի կազմոյ վըշ-
տակիր անձինս, զի որպէս սկսայ նոյնպէս և կատա-
րեցից զձեռնարկն իմ: 1 Յունվարի 1860. Պարիս,
Կ. Վ. Շահնազարեանց »:

Ինչպէս ընթերցողը կտեսնէ Հանգուցեալ
Շահնազարեանը ունեցել է չորս օրինակ աղուանից
պատմութեան, երկուսը Եղիշիմի ընդօրինակութեամբ
(արդեօք 1289, 1761 թէ 1829 թուականներն ձե-
ռագրերից) երկուսից մինը Դաւթիժում, միւսը Պոլ-
սում ընդօրինակութեամբ և ոչ մինի էլ ընդօրինակու-
թեանց թուականը յայտնի չէ: Երդեօք գիտեմք
թէ մոռացմամբ օրինակների թուականները զանցա-
ռութեան է տուած, թէ այսպէս և թէ այնպէս՝
այսքանը միայն պարզօրէն յայտնի է, որ Շահնա-
զարեան հրատարակութեան բոլոր օրինակները ա-
ռաջին խմբի օրինակներ են: Այն զանազանութեամբ
միայն որ Դաւթակ քերթողի ողբը ի մահն Զիւան-
շիրի քաջ իշխանի, երկու օրինակում ամբողջ
անթերի պահուած են եղել: քանի որ հիմնական
օրինակներում կիսատ են, Իսկ թէ ողբի կէս մասը
հարազատ է՝ թէ ոչ, այս մասին ուրիշ անգամ:

Փարիզեան տպագրութիւնը հատորեալ է: Պատ-
մութեան 1 և 2 հատորները մի գրքի մէջ, իսկ 3 և
Թովմա Մեծորեցոյ պատմութիւնը միւս հատորի մէջ,
Փգրադիւր ծաւալով 18 × 12 սմ: Իւրաքանչիւր երես
25 տողից 8 սմ: երկարութեամբ: 1 հատորը 432

երեսից բաղկացած ծանօթութեանց հետ ի միասին
իսկ 2-ը 118 երեսից Թովմա Մեծորեցին էլ 134 ե-
րեսից:

Մոսկվայի տպագրութիւնը՝ Թ. 1^ա «Պատ-
մութիւն Աղուանից Աշխարհի» Թ. 2^ա «Մոսկի-
սի Կաղանկատուացոյ Պատմութիւն Աղուանից աշ-
խարհի ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին, ծախիւք
ներքին Խորհրդականի սենեկապետի եւ ասպետի
Խաչատրոյ Յովակիմեան Լաղարեփի: Մոսկվա. ի
տպարանի Լաղարեան ձեմարանի արեւելեան լեզուաց
1860 »:

Թ. 3^ա

«Ի յիշատակ հանգուցեալ հոգարարձու Լա-
զարեան ձեմարանի արեւելեան լեզուաց Կերգործա-
կան Պետական Խորհրդականի սենեկապետի եւ աս-
պետի Յովհաննու Յովակիմեան Լաղարեփի: Թ. 4^ա
«Ազգ. յերկուց անթուական օրինակաց արարաք
զյառաջիկայ տպագիրս՝ մեծաւ զոհողութեամբ բաղ-
դատեալ և մաքրեալ զայնս ի գրչացն վրիպակաց,
եւ որովհետեւ զառաջինն ելանէ ի լոյս «Պատմու-
թիւնս Աղուանից աշխարհի» ի Մոսկիւս Կաղան-
կատուացոյ արարեալ, սմին իրի քաջայոյս եմք,
զի որ յուսումն Պատմութեան ղեգերեն՝ հաշտ
աչօք հայել ունին յայս մեր նուէր ի սեղան հայ
մատենագրութեան: Ի բազմազարեան աւերակաց այս-
պէս ահա ամբարձեալ զիւր զլուխ՝ արձանանայ ա-
ռաջի մեր ազգ մի ողջոյն, այսինքն է Աղուանիցն,
զորոյ զտարեգիր մինչ ցայսօր ժամանակի ի հատու-
կոր յիշատակութիւնս մերոց մատենագրաց սովոր-
էաք նշմարել և եթ: Մ. Էմին. Ի ձեմարանն Լա-
զարեանց, Ի 10-ն Մարտի 1860 ամի »:

Մոսկվայի տպագրութիւնը երեք հատորը մի
գրքի մէջ 286 երեսից բաղկացած: 23 × 15 սմ:
մեծութեամբ իւրաքանչիւր երես 31 տողից 10 սմ:
երկարութեամբ:

Թէև հանգուցեալ էմինը «յերկուց անթուա-
կան օրինակաց» է գրում իւր հրատարակութեան
աղղում: բայց համեմատութիւնից յայտնի է որ երկու
օրինակն էլ համաձայն են Եղիշիմի օրինակի հետ
և պատկանում են նոյն խմբին:

Այսպէս ուրեմն Եղիշիմի օրինակները,
Փարիզեան հրատարակութեան չորս օրինակները և
Մոսկվայի երկու օրինակները պատկանում են մի
խմբին—այն է միանգամայն նման են Եղիշիմի հիմ-
նական 1289 թուականի օրինակին: Որովհետեւ Եղ-
միանայ հիմնական օրինակը մի քանի տեղերում
քերուածքներ և եղծուածքներ ունի, և քանի որ
յիշեալ եղծուածքները կրկնել են վերոյիշեալ բո-
լոր օրինակների ընդօրինակողները որոնցից էլ տպա-
գրութեամբ հրատարակութիւնները, ուստի պարզ է որ

բողոքի համար էլ հիմք է ծառայել Եջմիածնայ (հետմէն Յովհաննու վանաց) հին օրինակն:

— Մովսիսի Կաղանկատուացւոյ Եղուանից պատմութեան օտարալեզու թարգմանութեանց մասին ուրիշ անգամ:

ԱՅ ԸՐԳՆԱՆՈՐՈՒՄ:

Խաչիկ Վ.

ՆԱԽԱԿ ԻՄԵԱԳՐՈՐԵԱՆ.

Բազմաթիւ յամագրութեան Արարատ Ամագրոյ.

Իբրեւ մի նոր գիւտ, մի նոր զարդ յանձնելով խմբագրութեանդ այս եօթն տող բեւառածն արձանագրութեան օրինակը՝ յայտնում եմ թէ 1862 թուից ցայսօր առաջին անգամն եմ պատահում աղիւսի վերայ գրառածի մի արձանագրութեան: Այս արձանագրութիւնը դանու էլ է Արմաիրում աշխատութեամբ Արժ. Յովհաննէս քահանայի Տ. Յակոբեան Սօլարտադիտցու այս 1895 թուին, բայց ամսոս որ՝ կիսով չափ կոտորւած է աղիւսը, ուստի և գրուածը չէ կարդացուում, որոյ համար մտադիր եմ Աստուծով առաջիկայ ամսին դնալ Արմաիրի որոնել գտնել աղիւսի կէս մասը և զուցէ որիչ այգւիսիք ևս:

Արձանագրի առաջին տողն համարեա՞ միւս շատ արձանագրութեանց առաջին տողին նման է, միայն առաջին բառի մի գիծը պակաս է, զօրօրինակի արձանագրերի մեծ մասը սկսւում է

այսպէս: . Իսկ այս արձա-

նագրինը այսպէս: : Երա-

նշան բառեր այս կէս մասն արձանագրութեան մէջերեւում են երեք հատ, զօրօրինակ.

5-րդ տողի 4-րդ բառը՝ որ է .

6-րդ տողի 4-րդ բառը՝ որ է .

և 7-րդ տողի 5-րդ բառը՝ որ է .

Այս աղիւսի երկայնութիւնն է 5 1/2 վն ր-շոյ և լայնութիւնն 4 վերշոյ. իսկ թանձրութիւնն մի վերշոյ:

Արձանագիրս բերելու համար յատկապէս ուղարկեցի ուսուցիչ պ. Շմաւոն Շահապունուն, որպէս զի անվնաս բերել աղիւսը և միւս կէս մասի գտնելու համար Արմաւրայ քահանայից հետ խօսէ, որք մօտ լինելով բլրին հնար ունին միշտ որոնել տալու: Քահանգութեանս համաձայն վարուելով՝ պ. Շահապունին աղիւսը բերեց, որ այժմ՝ զբանեղանիս վերայ, գրած սպասում եմ կէս կորուսեալ մասին, որ ամբողջացրած քնծայեմ Ս. Էջմիածնի թանգարանին:

ՄԵՍՐՈՂԻ ԱՐՁԱԳՐԱԿՈՐՈՍ.

50-ն Յովսիս
1895 ամի-
ն. Ս. Էջմիածին:

ԱՐՄԱԻՐԻ ԺԱ. ԱՐՁԱՆԱԳՐՆ ԱԳՈՒՍԻ ՎԵՐԱՅ, 1895: № 21

